

упоратися із завданням організації результативного навчального процесу, стандартизувати й автоматизувати рутинні освітні операції і також отримати можливості для пошуку нових творчих методів та технологій вивчення мов.

Отже, незважаючи на те, що в центрі процесу навчання з використанням інноваційних інформаційних технологій перебуває самостійна пізнавальна діяльність учнів та їх самостійна робота з формування необхідних навичок, вмінь та професійних компетенцій, успішність та якість навчання з використанням ІКТ більшою мірою залежать від організації ІОС та методичної якості матеріалів, що використовуються, а також керівництва, майстерності викладачів, які його моделюють відповідно до педагогічних цілей освіти.

Література

- 1. Голівер Н. О.** Дидактичні умови використання комп'ютерних технологій у процесі навчання студентів вищих технічних закладів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. – Луцьк, 2005. – С. 9.
- 2. Гончаренко С. У.** Український педагогічний словник: для педагогів-практиків, наукових працівників, студентів і аспірантів, вихователів, батьків / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
- 3. Зязюн И. А.** Основы педагогического мастерства: [учеб. пособ. для вузов] / И. А. Зязюн. – К.: Вища школа, 1987.
- 4. Зязюн І. А.** Педагогічна майстерність: [підручник для вищих навч. закл.] / І. А. Зязюн. – К.: Вища школа, 1997. – С. 35, 79–80.
- 5. Кремень В. Г.** Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
- 6. Полат Е. С.** Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: [учеб. пособ.] / Е. С. Полат, М. Ю. Бухаркина, М. В. Моисеева, А. Е. Петров. – М.: АСАВУЪШФ, 2001. – 272 с.
- 7. Трутнев А. Ю.** Педагогические условия применения компьютерной технологии в процессе обучения студентов университета иностранному языку: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук / А. Ю. Трутнев; МаГУ. – Магнитогорск, 2001. – 24 с.
- 8. Тряпельников А. В.** Виртуальная образовательная среда в дистанционном обучении / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mapryal.org/vestnik/vestnik50/problems.shtml>
- 9. Щербаков А. И.** Формирование личности учителя в системе высшего педагогического образования: автореф. дис. на соискание ученой степени д-ра пед. наук / А. И. Щербаков. – Л., 1978. – 25 с.

УДК 376:378

Катерина Польгун

ПРОБЛЕМИ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Польгун К. В. Проблеми якісної освіти студентів з обмеженими можливостями: нормативно-правовий аспект.

Висвітлено проблему реалізації права людей з особливими потребами на здобуття якісної освіти. Здійснено аналіз нормативно-правової бази України у галузі вищої освіти осіб з обмеженими можливостями. Розглянуто законодавчі та правові основи впровадження інклюзивного навчання.

Ключові слова: особа з обмеженими можливостями, право на освіту, нормативно-правове забезпечення, вища школа, інклюзивне навчання.

Польгун Е. В. Проблемы качественного образования студентов с ограниченными возможностями: нормативно-правовой аспект.

Освещена проблема реализации права людей с особыми потребностями на получение качественного образования. Проанализирована нормативно-правовая база Украины в сфере высшего образования лиц с ограниченными возможностями. Рассмотрены законодательные и правовые основы внедрения инклюзивного обучения.

Ключевые слова: человек с ограниченными возможностями, право на образование, нормативно-правовое обеспечение, высшая школа, инклюзивное обучение.

Polgun K. V. The problems of quality education of students with disabilities: legal aspect.

The problem of realization of the right of people with special needs to get quality education is considered in the article. The author analyzed Ukrainian legal base in area of higher education for persons with disabilities and the legal basis of inclusive education.

Key words: person with disabilities, the right to education, legal base, higher education, inclusive education.

Одним із напрямів реалізації соціальної політики в Україні є надання різноманітної державної підтримки особам з обмеженими можливостями, створення умов для їхньої повної інтеграції до суспільства шляхом забезпечення високого рівня доступу до всіх галузей суспільного життя. Про це свідчать Закони України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні», «Про реабілітацію інвалідів в Україні» та інші нормативно-правові документи.

Так, Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» визначає основні засади створення системи заходів, спрямованих на надання особам з обмеженими можливостями допомоги у відновленні та компенсації порушень або втрачених функцій організму для досягнення і підтримання їхньої соціальної та матеріальної незалежності. Зокрема, у документі зазначено, що важливу роль у процесі реабілітації осіб з проблемами здоров'я відіграє освіта [5].

Мета статті полягає у здійсненні аналізу нормативно-правової бази України в галузі освіти осіб з обмеженими можливостями, з'ясуванні законодавчих та правових основ запровадження інклюзивного навчання.

Рівність прав всіх людей, незалежно від будь-яких ознак та особливостей, зокрема рівність у доступі до якісної освіти проголошено Конституцією України. Нормативно-правова база у галузі вищої освіти людей з обмеженими можливостями вичерпується Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». При цьому зазначені документи не повною мірою забезпечують правові механізми здійснення процесу навчання людей з проблемами здоров'я, який має багато своєрідних особливостей.

Стаття 3 Закону України «Про освіту» визначає право громадян України на безкоштовну освіту в державних навчальних закладах незалежно від будь-яких ознак, у тому числі і від стану здоров'я [2]. З останнього твердження можна зробити висновок, що в Україні особам з обмеженими фізичними можливостями гарантується право на здобуття вищої освіти.

Далі в Законі України «Про вищу освіту» зазначено, що одним зі шляхів реалізації державної політики в галузі вищої освіти є забезпечення належної підготовки фахівців з числа інвалідів на основі спеціальних освітніх технологій (стаття 3) [1]. Це єдине згадування про людей з обмеженими можливостями. При цьому не зовсім зрозуміло, які саме «спеціальні освітні технології» мають на увазі.

Нарешті Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» стверджує, що діяльність держави щодо інвалідів передбачає забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають реалізації прав і задоволенню потреб, зокрема доступу до освіти з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів (стаття 4). Згідно із зазначеним Законом, держава гарантує інвалідам здобуття освіти на рівні, що відповідає їхнім здібностям і можливостям (стаття 21). При цьому навчальні заклади мають надавати освітні послуги інвалідам нарівні з іншими громадянами, у тому числі шляхом створення належного кадрового, матеріально-технічного забезпечення та забезпечення розумного пристосування, що враховує індивідуальні потреби інваліда (стаття 21, частина шоста). Цією частиною Закон було доповнено вже у 2011 році [3].

У всіх трьох законах не звернено належну увагу на проблему освіти осіб з обмеженими можливостями. Вони містять лише загальні положення. Щоправда, Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» передбачає певні пільги для людей з обмеженими можливостями фізичного здоров'я під час вступу до ВНЗ. Саме ця частина документа є підтвердженням реальних гарантій права осіб з особливими потребами на вищу освіту. Так, у разі складення вступних іспитів з позитивним результатом до вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації зараховуються поза конкурсом діти-інваліди та інваліди першої і другої груп, яким не протипоказане навчання за обраною спеціальністю.

Деякі нормативно-правові документи є свідченням того, що Україна дійсно прагне до забезпечення безперешкодного доступу осіб з обмеженими можливостями до об'єктів соціальної інфраструктури, реалізації людьми з особливими потребами права на участь в усіх сферах суспільного життя, зокрема права на здобуття освіти. Так, державою передбачено створення в гуртожитках навчальних закладів відповідних житлово-побутових умов для учнів та студентів з інвалідністю, насамперед тих, які пересуваються в інвалідних візках [14].

У Наказі МОН України «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» йдеться про необхідність здійснення всіма структурними підрозділами міністерства конкретних заходів щодо вдосконалення організаційно-правового, науково-методичного забезпечення освіти осіб з інвалідністю; вивчення питання щодо перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних, науково-педагогічних працівників, які працюють з дітьми та дорослими з обмеженими можливостями здоров'я; проведення заходів щодо забезпечення безперешкодного доступу до приміщень навчальних закладів учнів, вихованців, студентів з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку [9].

У законодавстві України з питань забезпечення прав інвалідів, зокрема права на освіту, закріплено державні гарантії щодо створення можливостей для повноцінної життєдіяльності, надання освітніх послуг особам з обмеженими можливостями. Однак більшість нормативно-правових документів значною мірою залишаються лише принципами та деклараціями і не підкріплена дієвими механізмами реалізації.

16 грудня 2009 року Верховна Рада ухвалила Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» [4]. У Статті 2 Закону України «Про вищу освіту» зазначено, що законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність», цього Закону та інших нормативно-правових актів, прийнятих відповідно до нього. Якщо міжнародними

договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені законодавством про вищу освіту, то застосовуються правила міжнародних договорів. Інакше кажучи, Україна повинна визнавати і впроваджувати принципи Конвенції про права інвалідів, головним з яких є забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях і навчання протягом усього життя. Відповідно ратифікація Верховною Радою України Конвенції про права інвалідів вимагає внесення змін до законодавства у сфері інклюзивного навчання. Зокрема це стосується Закону України «Про вищу освіту».

На сучасному етапі єдина згадка про інклюзивне навчання (а точніше про можливість створення в загальноосвітніх навчальних закладах інклюзивних класів для навчання дітей з особливими освітніми потребами) на рівні законів міститься в Законі України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» [6]. На нашу думку, є необхідність унесення до українського законодавства більш ґрунтовних змін у вказаному напрямку.

В Україні можна простежити здійснення перших кроків на шляху забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами (тобто поки що інклюзивне навчання не передбачає широкого впровадження у вищі навчальні заклади). Зокрема, у жовтні 2010 року Постановою КМУ затверджено «Концепцію розвитку інклюзивної освіти» й у такий спосіб визначено принципи розвитку інклюзивної освіти, шляхи її впровадження й очікувані результати. Так, принципами розвитку інклюзивної освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу є науковість, системність, варіативність, корекційна спрямованість, індивідуалізація, соціальна відповідальність сім'ї, міжвідомча інтеграція та соціальне партнерство [10].

Аналіз Концепції розвитку інклюзивної освіти та нормативно-правових документів, що також стосуються окресленої проблеми, дозволяє зробити деякі висновки, що характеризують позицію держави щодо навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я. По-перше, доцільність упровадження інклюзивного навчання визначається світовими тенденціями розвитку освіти та успішним досвідом інших країн у розв'язанні визначеної проблеми. По-друге, перевага інклюзивного навчання, перш за все, полягає в тому, що задля дітей з обмеженими можливостями спільна освіта разом зі здоровими однолітками є основою їхньої успішної інтеграції та соціальної адаптації. По-третє, інклюзивне навчання повною мірою не є альтернативою спеціальній освіті, проте воно значно розширює її можливості. Так, є необхідність тісної співпраці шкіл з інклюзивним навчанням із спеціальними загальноосвітніми навчальними закладами. По-четверте, успішне впровадження інклюзивного навчання потребує забезпечення комплексу необхідних умов, серед яких удосконалення нормативно-правового забезпечення, розроблення належного навчально-методичного забезпечення (особистісно зорієнтованих навчальних планів та програм, методичних рекомендацій, посібників, критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами), здійснення інституційних змін, модернізації вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, проведення роз'яснювально-консультативної роботи серед батьків, учнів та педагогів тощо.

Згодом низкою державних нормативно-правових документів здійснено конкретизацію основних положень Концепції розвитку інклюзивної освіти. У них: акцентовано увагу на запровадженні системного кваліфікованого психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими потребами; визначено нормативи наповнюваності класів з інклюзивним навчанням; закладено основи розроблення

індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану та програми; передбачено закупівлю спеціальних обладнаних шкільних автобусів для перевезення дітей з обмеженими фізичними можливостями, надходження необхідних комп'ютерних програм; наголошено на проведенні моніторингу охоплення дітей з особливими освітніми потребами індивідуальним навчанням та посиленні контролю за його організацією; проголошено необхідність тісного зв'язку між спеціальними загальноосвітніми школами-інтернатами, навчально-реабілітаційними центрами та загальноосвітніми школами тощо.

У всіх вище розглянутих документах неодноразово зазначалося, що ключовим чинником у впровадженні інклюзивного навчання є належна підготовка педагогічних кадрів. Серед шляхів розв'язання цієї проблеми МОН України визначило внесення до навчальних програм вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Педагогічна освіта», курсу «Дидактика інклюзивного навчання» [12]. Водночас ми звернули увагу на те, що згодом рамки впровадження зазначеного нововведення зміщено з 2012 року на 2013–2015 роки.

Про необхідність удосконалення українського законодавства у сфері освіти осіб з обмеженими можливостями згадано в Постанові КМУ «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року». Так, у зазначеному документі заплановано розроблення законопроекту про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу інвалідів з ураженнями органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю та психічними розладами до освітніх послуг, а також внесення змін до Положення про дистанційне навчання щодо врахування потреб інвалідів [11]. Зокрема, як ми вже мали змогу переконатися, нині Закон України «Про освіту» належним чином не вдосконалено. Що ж стосується Положення про дистанційне навчання, то в ньому зазначено, що в загальноосвітньому навчальному закладі використання технологій дистанційного навчання передусім зорієнтоване саме на осіб з особливими потребами. При цьому йдеться про залучення додаткових технологій дистанційного навчання при здійсненні всіх видів підготовки, які мають урахувати особливості розвитку учнів. Щодо організації навчання у ВНЗ Положення лише визначає можливість використання технологій дистанційного навчання для методичного та дидактичного забезпечення самостійної роботи, контрольних заходів, а також під час проведення навчальних занять [8]. У документі тільки декларується можливість і деякою мірою необхідність використання технологій дистанційного навчання під час роботи з особами з особливими потребами.

Водночас у згаданій вище Державній цільовій програмі серед запланованих заходів у галузі освіти знаходимо розроблення та затвердження власних нормативно-правових актів щодо визначення нормативів чисельності асистентів, сурдоперекладачів, медичних працівників, вчителів реабілітологів та інших спеціалістів для навчання інвалідів з ураженнями органів зору, слуху, опорно-рухового апарату, розумовою відсталістю та психічними розладами у професійно-технічних та вищих навчальних закладах. Тобто на сьогодні деякі аспекти проблеми створення умов для безперешкодного доступу до вищої освіти осіб з обмеженими можливостями якщо не розв'язані, то принаймні визнаються державою.

Визначальним, на нашу думку, для розвитку інклюзивної освіти в умовах загальноосвітнього навчального закладу стало введення до переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників посади «асистент вчителя загальноосвітнього навчального закладу з інклюзивним та інтегрованим навчанням». До

обов'язків асистента вчителя належить виконання організаційної, навчально-розвиткової, діагностичної, прогностичної та консультативної функцій, а також забезпечення соціально-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами [7].

Зазначимо, що аналогічної посади з-поміж переліку посад науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів III–IV рівня акредитації не передбачено. Тому, виходить, що у разі впровадження інклюзивного навчання значно розширюються обов'язки викладача. Очевидно, на це обов'язково потрібно зважати під час організації навчального процесу, розподілу навантаження тощо. Звичайно, специфіка навчання у ВНЗ полягає у більшій самостійності студентів порівняно з учнями школи. Проте так само важливе значення має проведення спостереження за студентами задля вивчення їхніх індивідуальних особливостей та потреб, за необхідності розроблення індивідуальної навчальної програми та контроль за її виконанням, адаптація навчальних матеріалів з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності студентів з обмеженими можливостями, оцінювання навчальних досягнень студентів, вивчення та аналіз динаміки рівня їхніх знань тощо.

Функціонування кожного окремого вищого навчального закладу відбувається на основі його статуту. Зокрема, ми ознайомилися зі статутом Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» як представника системи вищої освіти в Україні [13]. Аналіз зазначеного документа показав, що навчання осіб з обмеженими можливостями не приділяється належної уваги. Більше того, про них, їхні освітні потреби жодним чином не згадується. Єдиним натяком на врахування особливостей студентів під час організації навчальної діяльності є визначення принципу особистісно зорієнтованої освіти. Проте це лише принцип, і йому бракує конкретики.

На основі аналізу нормативно-правової бази України у галузі освіти людей з обмеженими можливостями можна зробити висновок, що, починаючи з 2009 року, ухвалено низку актів, які затверджують державні програми та плани заходів, передбачають дії органів влади щодо створення умов для освіти дітей з особливими потребами. Водночас запланованим діям бракує цілісного бачення проблеми, комплексного підходу до її розв'язання, конкретизації цілей та критеріїв ефективності проведеної роботи. Найчастіше в таких документах можна спостерігати фрази «вжити заходів», «створити належні умови», «забезпечити реалізацію» тощо. Наголосом також на відсутності публічного моніторингу виконання державних планів та програм.

Проблему забезпечення належного доступу до якісної освіти людям з обмеженими можливостями, зокрема залучення «особливих» студентів до інклюзивного навчання, практично не розв'язано. Результативність навчання, особливо для осіб з обмеженими можливостями залежить від створення належних навчальних умов, які мають відображати, по-перше, специфіку навчання саме у вищому навчальному закладі, по-друге, відповідати можливостям та потребам кожного студента.

Література

1. Закон України «Про вищу освіту» у редакції від 05.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2984-14> 2. Закон України «Про освіту» у редакції від 01.04.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> 3. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» у редакції від 11.08.2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-124> 4. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного

протоколу до неї» від 16.12.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1767-175>. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» у редакції від 09.12.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2961-15> 6. Закон України «Про внесення змін до законодавчих актів з питань загальної середньої та дошкільної освіти щодо організації навчально-виховного процесу» від 06.07.2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2442-17> 7. Лист МОН «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя» від 25.09.2012 № 1/9 675 [Електроннийресурс]. – Режим доступу : URL :http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/32125/8. Наказ МОН «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013№ 466 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13> 9. Наказ МОН «Про створення умов щодо забезпечення права на освіту осіб з інвалідністю» від 02.12.2005 № 691[Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/artic le?art_id=25374378&cat_id=244314797 10. Наказ МОН «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивної освіти» від 01.10.2010 № 912[Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/ 11. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року» від 1 серпня 2012 р. № 706 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-п> 12. Розпорядження КМУ «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року» у редакції від 03.12.2009 № 1482-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL :<http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/cardnpd> 13. Статут Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://knu.edu.ua/> 14. Указ Президента України «Про першочергові заходи щодо створення сприятливих умов життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями» від 01.06.2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/900/2005>

УДК 378.147:004

Олена Пшенична

РЕАЛІЗАЦІЯ МЕТОДИКИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ДО ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Пшенична О. С. Реалізація методики формування готовності майбутніх менеджерів до застосування інформаційних технологій у професійній діяльності.

У статті розглянута характеристика наскрізної методики формування готовності майбутніх менеджерів до використання інформаційних технологій у професійній діяльності. На основі якісного аналізу процесу підготовки студентів встановлено вплив кожного прийому та методу на компоненти готовності майбутніх управлінців, який представлений графічно – у вигляді матриці впливу.